

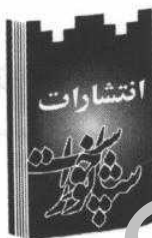
تاریخ سیاسی قوم کاسیت

پژوهش و نگارش
حسین بیرانوندی

خرم آباد
انتشارات شاپور خواست
۱۳۹۵

سرشناسه	: بیرانوندی، حسین، ۱۳۵۱.
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ سیاسی قوم کاسیت (با تکیه بر روابط خارجی) پژوهش و نگارش حسین بیرانوندی.
مشخصات نشر	: خرم‌آباد: انتشارات شاپورخواست، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۳۲۶ ص. مصور
شابک	: ISBN: 978 - 600 - 260 - 260 - 2
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه ۳۱۷ - [۳۲۶]
موضوع	: کاسیان
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ب ۴۵ ر ۹۵۷ / ۲۰۵۱ DSR
رده‌بندی دیویی	: ۹۱۵/۵۵۲
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۴۲۱۴۷۱۸

تاریخ سیاسی قوم کاسیت

(با تکیه بر روابط خارجی)

پژوهش و نگارش
حسین بیرانوندی

ناشر: انتشارات شاپورخواست - محل نشر: خرم‌آباد. همراه: ۱۱ - ۴ - ۱۶۹۱۶۰۰۰

شمار: ۱۰۰۰ نسخه - نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

أمور کامپیوتری: فرشته صیادبیرانوند - طرح جلد: سهیمه اسدزاده

لیتوگرافی: آفتاب - چاپ: زیتون

شابک: ۲ - ۲۶۰ - ۲۶۰ - ۶۰۰ - ۹۷۸

بها: ۲۵۰۰۰ تومان

فهرست

صفحه	عنوان
۱۱	دیباچه
۱۷	مقدمه
۶۷	خاستگاه قومی (زبان) کارها و حوزه گسترش جغرافیایی

فصل اول

فرمانروایی ملی قه‌م کاسیت

۹۹	گاندش (۱۷۰۵-۱۷۳۱ ق. م)
۱۱۱	آگوم ماهرو یا آگوم کبیر (۱۶۸۳-۱۷۰۵ ق. م)
۱۱۳	کاشتیلیاش اول (۱۶۶۱-۱۶۸۳ ق. م)
۱۱۵	پادشاهان نامشخص دوره‌ی اول
۱۱۶	الف) آبی- راتاش (۱۶۳۹-۱۶۶۱ ق. م)
۱۱۸	ب) اوشی (۱۶۳۹-۱۶۶۱ ق. م)
۱۲۰	پ) کاشتیلیاش دوم (۱۶۳۹-۱۶۶۱ ق. م)
۱۲۱	اورزی-گوروماش (۱۶۲۵-۱۶۳۹ ق. م)
۱۲۲	هارپا- شیپاک (۱۶۱۱-۱۶۲۵ ق. م)
۱۲۳	تیپتاکزی (۱۵۹۷-۱۶۱۱ ق. م)
۱۲۴	آگوم دوم، نیمه‌ی اول فرمانروایی (۱۵۹۷-۱۵۹۵ ق. م)

فصل دوم

میان پرده هیتی‌ها

فصل سوم

دوران شکل‌گیری حکومت کاسی‌ها

- ۱۳۷ پادشاهان کردونیاش
 ۱۳۷ آگوم دوم یا آگوم کاکریمه ... (۱۵۶۷-۱۵۹۵ ق. م)
 ۱۴۷ بورنا-بوریاش اول (۱۵۳۹-۱۵۶۷ ق. م)
 ۱۴۸ پادشاهان نامشخص - دور دوم
 ۱۴۸ الف) کاستیلیس دوم (۱۵۲۳-۱۵۳۹ ق. م)
 ۱۵۰ ب) اولام-بورناش (۱۵۲۳-۱۵۴۱ ق. م)
 ۱۵۲ پ) آگوم سوم (۱۴۰۱-۱۵۰۱ ق. م)
 ۱۵۵ ت) کارا-اینداش (۱۴۲۱-۴۷۱ ق. م)

فصل چهارم

روابط خارجی کاسی‌ها در فاصله‌ی دوره‌ی (۱۴۶۰-۱۵۹۴ ق. م)

فصل پنجم

کاسی‌ها به عنوان قدرت بین‌المللی منطقه

(مرحله‌ی اول: مرحله‌ی مصری‌ها)

- ۱۷۱ کاداشمان-هارپه اول (۱۴۱۴-۱۴۴۱ ق. م)
 ۱۷۴ کوریگالزوی اول (۱۳۸۷-۱۴۱۴ ق. م)
 ۱۷۸ کاداشمان-انلیل اول (۱۳۶۰-۱۳۸۷ ق. م)
 ۱۸۳ بورنا-بوریاش دوم (۱۳۳۳-۱۳۶۰ ق. م)

فصل ششم

روابط خارجی کاسی‌ها در فاصله‌ی دوره‌ی (۱۳۴۰-۱۴۶۰ ق. م)

فصل هفتم

کاسی‌ها به عنوان قدرت بین‌المللی

(مرحله‌ی دوم: مرحله‌ی آشوری، هیتی) (۱۲۳۰-۱۳۴۰ ق. م)

۲۰۳	 کار - هارداش (۱۳۳۳-۱۳۳۳ ق. م)
۲۰۵	 سرریگش (نازی بوگاش) (۱۳۳۳-۱۳۳۳ ق. م)
۲۰۶	 کوریگالزی دوم - سیخرو (۱۳۰۸-۱۳۳۲ ق. م)
۲۱۰	 نازی - مررتاش (۱۲۱۲-۱۳۰۷ ق. م)
۲۱۳	 کاداشمان - تورگو (۱۲۶۴-۱۲۸۱ ق. م)
۲۲۲	 کاداشمان - انلیل دوم (۱۲۶۳-۱۲۵۵ ق. م)
۲۳۰	 کودور - انلیل (۱۲۴۶-۱۲۱۴ ق. م)
۲۳۲	 شاگاراکتی - شورپاش (۱۲۳۳-۱۲۳۳ ق. م)

فصل هشتم

روابط خارجی کاسی‌ها در فاصله‌ی دوره‌ی (۱۲۳۰-۱۳۴۰ ق. م)

فصل نهم

کاسی‌ها به عنوان قدرت بین‌المللی

(مرحله‌ی سوم: مرحله‌ی آشور - ایلام) (۱۱۵۵-۱۱۳۰ ق. م)

۲۳۷	 کاشتیلیاش چهارم (۱۲۲۵-۱۲۳۲ ق. م)
۲۴۷	 توکولتی - نینورتا (۱۲۴۲-۱۲۰۶ ق. م)
۲۵۱	 انلیل - نادین - شیومی (۱۲۲۴-۱۲۲۴ ق. م)
۲۵۳	 کاداشمان - هاربه دوم (۱۲۲۳-۱۲۲۳ ق. م)
۲۵۵	 آداد - شوم - ایدینا (۱۲۱۷-۱۲۲۲ ق. م)

۲۵۸	آداد- شوم- اوشور (۱۱۸۷-۱۲۱۶ ق. م)
۲۶۰	ملی- شیپاک (۱۱۷۲-۱۱۸۶ ق. م)
۲۶۸	مردوک- آپلا- ایدینا اول (۱۱۵۹-۱۱۷۱ ق. م)
۲۷۰	زابابا- شوم- ایدینا (۱۱۵۸-۱۱۵۸ ق. م)
۲۷۳	انلال- نادین- آهی (۱۱۵۵-۱۱۵۷ ق. م)

فصل دهم

روابط خارجی کاسی‌ها در فاصله دوره‌ی (۱۱۵۵-۱۲۳۰ ق. م)

فصل یازدهم

تکمله

۲۷۹	آتاناه- شاماش
۲۸۰	انلیل- آماه
۲۸۲	هاشمار- گالشو

فصل یازدهم

پیوست‌ها (نمونه‌هایی از متون ترجمه‌شده، مربوط به دوران کاسی‌ها)

۳۱۲	آزادی به قید ضمانت
۳۱۳	حکم دادگاه
۳۱۵	کلام آخر
۳۱۷	کتابنامه

این کتاب حاصل ربع قرن مطالعه مستمر کتابخانه‌ای در زمینه‌ی شناخت تاریخ کاسی‌هاست. باید اعتراف نمود که این کتاب هنوز تکمیل نشده است و شاید در ربع قرن دیگر هم زمان نیاز باشد تا بتوان گوشه‌هایی ناچیز از یک دنیای بزرگ را آنچنان که باید و شاید روشن نمود. چاپ اول این کتاب به اصرار دوستان سوت گرفت که "حوصله از کف داده" و از نگارنده خواستند که گوشه‌هایی از آن را به نمایش بگذارم. به همین جهت این کتاب فعلاً کامل نشده و دارای نقطه‌ضعف‌های بیشماری است.

نگارنده به خوبی بر این نقاط ضعف و اضعاف و سعی در آن دارد که در چاپ‌های بعدی این نقایص را تا سرحد امکان برطرف نماید.

دوران سلطه‌ی کاسی‌ها بر بین‌النهرین یکی از بهترین‌ترین دوران‌های تاریخی بین‌النهرین به حساب می‌آید. مجهول از این امر که هنوز زوایای پنهان زیادی از آن‌ها به خاطر عدم وجود داده‌های باستان‌شناسی وجود دارد که این زوایا فعلاً بر حدس و فرض و گمان استوار شده‌اند.

علی‌رغم این‌همه زوایای پنهان باید گفت که کاسی‌ها توانسته‌اند نزدیک به شش قرن تمام بر "میان‌رودان" و به نوعی شاید بتوان گفت بر شرق نزدیک باستان حکومت کرده‌اند.

آیا این پایداری حکومت کاسی‌ها را باید متأثر از بنیه‌ی نظامی آن‌ها دانست یا نه باید متأثر از اقدامات فرهنگی آن‌ها دانست؟

هر چند در این دوران بالنسبه طولانی کمتر آثار تمدنی از خود بر جای گذاشته‌اند، ولی رسوخ در دل ملت‌های متمدنی همچون بابلیان، سومریان، اکدی‌ان و حتی ایلامیان برای قومی که حتی هنر نوشتن هم نداشتند بسی مایع تعجب و شگفتی همگان را به همراه داشته است.

کاسی‌ها ملتی بودند که با روحیه‌ی تعصب گرد هم آمدند و تعصب آن‌ها، قدرت نظامی را برای آن‌ها به ارمغان آورده بود. همین قدرت نظامی، نیل به قدرت سیاسی را برای آن‌ها آسان نمود. پس از کسب قدرت سیاسی، اندیشه‌های فرهنگی و سیاسی ملت‌های مغلوب (سومریان، بابلیان، اکدی‌ان) را فرا گرفتند. با استفاده از تجارب ارزنده‌ی آن‌ها، توانستند نزدیک به ششصد سال امام در برابر امپراتوری‌های بزرگی همچون آشوری‌ها، هیتی‌ها، مصری‌ها، و ایلامی‌ها پایداری نمایند. کشورگشایی آن‌ها خیلی بی‌صدا و به‌طور ارهاجان صورت گرفته و این شق را باید مدیون تدبیر خود آن‌ها دانست، ولی کمبود داری آن‌ها این‌گونه نبوده؛ بلکه باید آن را باید مدیون ملل مغلوب تلقی نمود.

آن‌ها در این ششصد سال خیلی کم وارد کارزار و جنگ شده‌اند و اگر هم وارد شده‌اند، با یک سیاست قوی، آتش جنگ‌ها را خاموش کرده‌اند. در جاهایی که احساس می‌کرده‌اند باید بجنگند، جنگیده‌اند (نبرد با مردم خشکی - دریا، نبرد با ایلامی‌ها) و در جاهایی که باید سیاست به خرج دهند، سیاست به خرج داده‌اند. (نبرد با آشوری‌ها)

کش و قوس در روابط خارجی و سیاست خارجی آن‌ها به خوبی احساس می‌شود و همین سیاست کش و قوس را شاید بتوان مهم‌ترین رمز

موفقیت آن‌ها در پایداری حکومتشان دانست. نطفه هر حکومتی با یک حرکت سیاسی بسته می‌شود و این حرکت نقطه اوجی دارد و سرانجام سقوطی. حکومت کاسی‌ها از این اصل به دور نبودند و حرکت خواسته یا ناخواسته آگوم دوم در واقع نطفه حکومتی آن‌ها را منعقد نمود و همین حرکت باعث شد که کاسی‌ها اریکه‌ی سلطنت بابل را به دست بگیرند و به او حکومت خود برسند، ولی سرانجام با دخالت دولت‌های خارجی و از طرفی تضادهای داخلی، قدرت سیاسی آن‌ها به ضعف و سستی گرایید و همین ضعف رفته رفته، بیش‌تر و بیش‌تر شد تا اینکه پادشاه آشور توکولتی - نینورتای اول به مرکز دولت کاسی‌ها حمله نمود و آن‌ها را با خاک یکسان و غارت کرد و مددها این سرزمین را از طریق پادشاهان دست‌نشانده اداره می‌کرد.

دیری نپایید که سرزبان آشور ستمش آشوب می‌شود و کاسی‌های بابل استقلال خود را مجدداً به دست می‌آورند، ولی بعد از مدتی دوباره مورد حمله‌ی ایلامیان قرار می‌گیرند و آن بار برای همیشه استقلال سیاسی خود را از دست می‌دهند.

معمولاً حکومت‌ها یا به وسیله یک حمله خارجی از بین رفته‌اند یا بر اثر تضاد و کشمکش‌های درونی، به نظر می‌رسد که حکمت کاسی‌ها با تلفیق این دو عامل از میان رفته‌اند. البته گذشت شش قرن از ظهور آن‌ها در میان‌رودان تقریباً به آن‌ها حکم یک ملت بومی را داده و همین همگرایی با بومیان بین‌النهرین، باعث شد که آن روحیه‌ی دسته‌جمعی و تعصب گروهی از آنان سلب شود و همین عدم اتحاد و تعصب و دور شدن از سنن قدیمی خود منجر به چنددستگی و اختلاف در میان آنان شده بود که نهایتاً منجر به سقوط سیاسی آن‌ها شد.

حکومت کاسی‌ها به مثابه جوی آب روانی بود که سرچشمه آن در کوه‌های زاگروس مرکزی بود، آن‌ها وقتی بابل را تسخیر نمودند، تقریباً بابلی‌مآب شده بودند و حکومت آن‌ها دیگر آن جوش و خروش انقلابی را از دست داده و دچار یک ایستایی فرهنگی و سیاسی شده بود. همین عامل ایستایی باعث شد که آن روحیه‌ی جنگاوری و سلحشوری را از دست بدهند و مرفه‌نشین شوند.

طبیعی بود که در این حالت دولت‌های بزرگی مثل آشوریان یا ایلامیان که همراه در جنگ و ستیز بودند، توان رزمی بالایی داشتند و همین توان رزمی بالای آن‌ها، باعث شد که دولت‌های آن‌ها پویا و سرزنده باقی بمانند. این عاملی بود که دولت کاسی‌ها از خروش رزمی به دور مانده بودند و کم‌کم به طرف مراکز آن طاعت سوق داده شدند.

به نظر می‌رسد کاسی‌ها بابل‌نشین چنانچه بعد از تسخیر بابل، ارتباطشان را با هم‌کیشان خود در کوه‌های زاگروس قطع نمی‌کردند و پایبندی به سنن گذشته خود را قویاً حفظ می‌نمودند، ضعف و سستی و خمود سیاسی بر آن‌ها مستولی نمی‌شد و پنداشتگی در میان آن‌ها ایجاد نمی‌گردید که با یک ضرب‌آهنگ، از طرف دولت ایلام از میان برداشته شوند، ولی یک سری دلایل دست به دست می‌دهند و باعث شدند که ارتباط آن‌ها با سرزمین آباء و اجدادیشان (زاگروس مرکزی) قطع شود و همین قطع شدن ارتباط، یکی از علل اصلی سقوط آن‌ها شد.

در این کتاب با بهره‌گیری از متون دسته‌ی اول و آثار نویسندگان مطرح در حوزه "کاسی‌شناسی" که هر کدام در حوزه‌ی تحقیقات خود سرآمد هستند، به بررسی اوضاع سیاسی قوم کاسی و روابط خارجی آن‌ها با ملل هم‌عصر پرداخته شده و کوشش شده تا برخی مجهولات را در

زمینه‌ی تاریخ آن‌ها روشن نماید، هر چند که تاریخ کاسی‌ها مملو از مجهولات و تاریکی‌هاست. کتاب حاضر صورتی کاملاً تخصصی دارد، با این حال خواندن آن برای عامه‌ی مردم و علاقه‌مندان به تاریخ دنیای کهن و به‌ویژه دوستداران دنیای کاسی - به‌خصوص زاگروس‌نشیان مرکزی و از همه مهمتر مردم لر زبان امروزی - بسیار سودمند خواهد افتاد.

ای کاسی‌ها و نواقص نوشته‌ی خود آگاهی کامل دارم، با این حال امید دارم که خوانندگان محترم بهره‌ای هر چند ناچیز از آن بگیرند. اگر این امید زنده بماند، پاداش کوشش‌های خویش را گرفته‌ام. و الا فلا در پایان انجمن کسانی که ما را در تهیه و تدوین کتاب حاضر به هر نحوی یار و یاور بودند، خالصانه مراتب سپاس خود را اعلام می‌کنم.

بر خود فرض می‌دانم از جناب آقای سیدیدالله ستوده مدیر مسئول انتشارات شاپورخواست که زحمات بازمینی و چاپ این اثر را تقبل نموده‌اند تشکر و قدردانی نمایم، از جناب بی‌دریغ سرکار خانم فرشته صیادبیرانوند که حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی کتاب حاضر را عهده‌دار بوده‌اند، سپاسگزاری نمایم. همچنین از سرکار خانم سهیمه اسدزاده که زحمت طراحی جلد کتاب را بر عهده داشته‌اند بسیار سپاسگزارم.

حسین بیرانوندی

حرم‌آباد، بهار ۱۳۹۵

مقدمه

بیش از دوازده هزار سند و مدرک (نامه و متون اقتصادی) از دوره‌ی کاسی‌ها به دست آمده است.^۱ (۱۱۵۵-۱۵۹۵ ق. م) و چیزی کم‌تر از ده درصد این میزان به چاپ رسیده است.^۲ این آثار به دست آمده برای دوره‌ی طولانی به صورت کاسی‌ها در بابل بسیار اندک هستند. بیش‌تر اطلاعات به دست آمده در مورد کاسی‌ها از منابع خارجی پادشاهان بابل استخراج شده است. این درک دوره‌ی کاسی‌ها را به یکی از مبهم‌ترین دوره‌ها در تاریخ بین‌النهرین تبدیل کرده است و عبارت عصر مبهم و تبااهی را به راحتی در ذهن مجسم می‌کند.

هدف کتاب حاضر این است که با استفاده از این متون منتشر شده اولین گام را در راه بازسازی و ساماندهی تاریخ کاسی‌ها و سوم کاسیت بردارد. این بازسازی و ساماندهی بر دوش چند گاهنگار استوار می‌باشد. از جمله‌ی این گاهنگارها باید به گاهنگار بابلی‌ها، آشوری‌ها، هیتی‌ها و مصری‌ها اشاره کرد.

در رابطه با گاهنگاری بابلی‌ها در خصوص دوره‌ی کاسی‌ها، باید گفت که می‌بایستی این گاهنگاری با گاهنگاری هم‌دوره آشوری‌ها در این زمینه

^۱. Roux (1966), p. 247.

^۲. Ibid, p. 247.

مقایسه شود. گاهنگاری آشوری‌ها تنها طرح ثابت و مشخصی است که به شکل معنی‌داری با این موضوع رابطه دارد.^۲

^۳ گاهنگاری هیتی و حتی مصری‌ها، آنقدر دقیق نیستند که بتوان از آن‌ها برای بازسازی و تعیین دقیق تاریخ حوادث بابلی استفاده کرد. در این میان یک واقعه‌نگاری سلطنتی بابلی - هیتی وجود دارد که حوادث بین دوره‌ی هتوشیلی سوم (در یک سمت آن) و کاداشمن - تورگو و پسرش کاداشمن - انلیل دوم (در طرف دیگر آن) را در بر می‌گیرد.

با گاهنگاری‌های سلطنتی مصری - بابلی از طریق نامه‌های امرنه به دست می‌آید. کاداشمن - انلیل اول، آمنوفیس سوم، بورنا - بوریاش دوم ... آخن آتن، بورنا - بوریاش دوم ... توتان خامون البته در آن حاضر نیستند. موارد تنها به عنوان یک سری موارد راهنما عمل می‌کنند. از مهم‌ترین منابع حاضر، استثنای بابلی است که کوهن در مورد بورنا - بوریاش ... و آمنوفیس سوم آورده است. وی این گاهنگاری را با اساس آثار به جا مانده از نام سلطنتی مصری ارائه کرده است. این بدان معناست که حکومت بورنا - بوریاش دوم (حداقل قسمتی از آن)، مقارن و همزمان با حکومت پادشاهانی چون آمنوفیس سوم، آخن آتن، توتان خامون بوده است. و همچنین اگرچه بیان می‌شود که بورنا - بوریاش حداقل سی سال است و هفت سال حکومت کرده است، این که حکومت وی را مقارن با این سه پادشاه کنیم کار راحتی است، زیرا گاهنگاری بخش مصری دقیق‌تر می‌باشد.

متأسفانه، اعتبار و سندیت گاهنگاری مصری نیز کاملاً مورد تردید است و تاریخ آن‌ها نیز کاملاً دقیق نمی‌باشد (حداقل برای دوره‌ی امرنه) همچنین با توجه به موارد ذکر شده در مورد آمنوفیس سوم و آخن آتن حتی نمی‌توانیم با قطعیت بیان کنیم که آیا کل دوره‌ی حکومت آخن آتن در حکومت بورنا - بوریاش قرار گرفته است یا نه؟ برینکمی نقل می‌کند که: «بعضی نویسنده‌ها از جمله Edel صفحات ۳۳-۱۳۰:

Journal of Near Eastern Studies (New Haven and Cambridge-1958)

و تدمر در صفحات ۴۰-۱۳۹ فصل یازدهم از:

Journal of Near Eastern Studies (Chicago- 1958)

و روتون در صفحات ۱۷-۱۶ فصل یازدهم (چاپ ۱۹۶۰) و صفحات ۴۹-۲۴۱ فصل ۱۴ (چاپ ۱۹۶۶) از: Journal of Near Eastern Studies (Chicago) و ... تلاش کرده‌اند تا نشان دهند که عهدنامه هیتی - مصری در سال ۲۱ حکومت رامسس دوم، قبل یا بعد از نامه‌ی kbo I 10

از: Keischrifttexte aus Boghazkoi (Berlin-1889-1915) می‌باشد.

گاهنگاری آشوری‌ها که در رابطه با این موضوع، مبنا قرار داده شده است در صفحات ۳۴۴ تا ۳۴۷ کتاب بین‌النهرین باستان، نوشته‌ی آقایان: اوپنهایم و برینکمن آورده شده است.^۴

گاهنگاری در نظر گرفته شده برای سلسله‌ی کاسی‌ها، برگرفته از فهرست پادشاهان A یا اسامی پادشاهان موجود در انستیتو شرقی دانشگاه

افرادى بنده و هورننگ و تدمر و ادل این‌گونه استدلال کرده‌اند که نامه‌ی فوق‌الاشاره (kbo I 10) از عهدنامه می‌باشد. تمامی استدلال‌های صورت گرفته بر پایه‌ی متن آسیب‌دیده (kbo I 10: 1-10) می‌باشد. (تقریباً بخش $\frac{1}{4}$ اول همه‌ی خطوط از بین رفته است.)^۵

این بخش احتمالاً مربوط به رابطه‌ی بین مصر و هاتی در زمان هاتوشیلی سوم و کاداشمان-تورگو می‌باشد. یعنی زمانی که کاداشمان-تورگو، پادشاه هاتی هاتوشیلی سوم نیروی جنگی از جمله ارباب فرستاد تا هیتی‌ها علیه مصری‌ها وارد جنگ شوند.

نامه‌ی (kbo I 10) با توجه به شرایط فعلی سند، هیچ ادعائی در مورد پیامدها و عواقب این عهدنامه هیتی-مصری در اختیار ما قرار نمی‌دهد. هیچ اطلاعات آن در مورد این‌که، این عهدنامه در زمان حکومت کاداشمان-تورگو بوده یا کاداشمان-انلیل، نیز در حد صفر است. حال حتی اگر به شکلی بپذیریم که این رابطه بین مصروهاتی که در متن «رق‌الذکر» (kbo I 10) ذکر شده قبل یا بعد از عهدنامه بوده است. اما این‌که چگونه قرار دادن بخشى از حکومت کاداشمان-تورگو یا کاداشمان انلیل در سال ۲۱ حکومت رامسس دوم، منتهی به ارائه‌ی گاهنگاری ثابت و دقیق بابلی‌ها کمک کند جای سؤال است. در مورد گاهنگاری مصری، ما هنوز نقاط شک و تردید فراوان وجود دارد. از جمله ارائه سه تاریخ برای سال جلوس رامسس دوم (۱۲۷۹/۱۲۹۰/۱۳۰۴) و به همین دلیل نمی‌توان با قاطعیت چیزی را بیان کرد. در این زمینه مراجعه کنید به:

M.L.Bierbrier, The Late New Kingdom in Egypt warminster, 1975. PP. 109-11.

^۴ این کتاب ترجمه نشده است. در اینجا از چاپ ۱۹۷۲ شیکاگو استفاده شده است.

شیکاگو می‌باشد^۵ که مدت زمان ۵۷۶ سال و ۹ ماه را برای ۳۶ پادشاه در نظر گرفته است. در این زمینه ما هیچ‌گونه شاهد مستقلى نداریم تا این مطلب را تأیید یا تکذیب کنیم.^۶

۵. فهرست اسامی پادشاهان بابلی موجود در انستیتو شرقی دانشگاه شیکاگو در اصل اسامی پادشاهان بابل را از سال ۱۸۹۴ تا ۶۰۰ قبل از میلاد را در بر می‌گیرد، اما قسمت‌هایی از آن از بین رفته است.

۶. چند Distanzangaben یا tell pati (اطلاعات از راه دور) در رابطه با این سلسله وجود دارد، اما به دلیل محدودیت این‌ها، کارآمد و قابل استفاده نیستند. اول این که مشخص نیست که کاتبان چه داده‌هایی در اختیار داشتند که بر اساس آن‌ها نتایج خود را ارائه داده‌اند و در مواردی که آن‌ها احتمالاً از فهرست‌های اسامی پادشاهان استفاده می‌کرده‌اند (برای نمونه گزارش هیأت باستان‌شناسی دانشگاه پنسیلوانیا در بابل سری الف- متون میخی در مورد پادشاهان ۸-۶ که بر اساس داده‌های برگزیده از فهرست پادشاهان موجود در انستیتو شرقی دانشگاه شیکاگو می‌باشد)، هیچ شاهد و سرخشی وجود ندارد که آن‌ها در محاسباتشان برای همپوشانی این سلسله‌ها جایی در نظر گرفته‌اند یا نه؟ (برای مثال: هم‌رسانی بین حمورابی، sealand اول و کاسی‌ها) از آنجایی که دو مورد شناخته شده برای هم‌رسانی سال‌های اول سلسله‌ی کاسی‌ها وجود دارد و همچنین احتمال وجود یک همپوشانی در بخش اول این سلسله وجود دارد، در نتیجه تعبیر و تفسیر تحت‌اللفظی داده‌های موجود در فهرست اسامی بدون هیچ‌گونه در نظر گرفتن سبک و روش لیست کردن آن‌ها می‌تواند منجر به اشتباهات زیادی در این زمینه شود. ثانیاً: علاوه بر این احتمال هیچ‌گونه هماهنگی در این زمینه وجود ندارد که تمام ارقام ارائه شده برای اطلاعات از راه دور Distanzangaben یا tell pati مربوط به این دوره در بابل، آیا مضربی از شصت یا مضربی از صد هستند. البته ممکن است ارقام گرد شده باشند. (با توجه به ارقام ارائه شده در کتیبه‌های سلطنتی متأخر از جمله کتیبه‌های سناخریب و نبونیدوس) موارد زیر اطلاعات از راه دورهای ارائه شده برای این دوره به نقل از برینکمن (۱۹۷۶) می‌باشد:

الف- ۷۰۰ سال از حمورابی تا بورتا بوریاش (اول/دوم) بر طبق نبونیدوس

Vordersiatische Bibliothek (Leipzig 1907 Iv 238 ii 20-22 Iv 244.

و متون میخی برگرفته از لوحه‌های بابلی و غیره در موزهی بریتانیا- لندن ۱۸۹۶،

در واقع این منبع نقطه‌ی شروعی برای محاسبه‌ی گاهنگاری این سلسله محسوب می‌شود. اگرچه مسلماً دارای نقایص و کاستی‌هایی می‌باشد، به دلیل این‌که این فهرست پادشاهان تا حدودی از بین رفته است. در نتیجه تنها برای قسمتی از این دوره یعنی نیمی از آن قابل استفاده می‌باشد. (مثلاً برای پادشاهان یک تا شش یا پادشاهان ← بیست و شش تا سی و شش) البته قسمتی که مربوط به سال‌های حکومتی پادشاهان شماره‌ی بیست و دو تا بیست و پنج می‌باشد نیز سالم مانده است.

ب- ۶۹۶ سال از گولکیشار تا نبوکدنزار ۱، بر طبق کودرو به دست آمده از زمان انلیل - نادین - آپلی (مراجعه شود به: I 83:6-8؛ ارس هات باستان‌شناسی دانشگاه پتسیلوانیا در بابل سری الف - متون میخی - فیلادلفیا ۱۱۴، ۱۸۰) بر مبنای بررسی به داده‌هایی که این ارقام به واسطه‌ی آن‌ها محاسبه شده رجوع کنید به. (Brinkman (1968) p. 3-4)

ج- ۲۴ سال برای طول مدت نفی بلد مجسمه مردوک در نی بر طبق یک نسخه از یک متن ادبی به دست آمده از کتابخانه‌ی آشور بانی پال (Brinkman (1968) p. 8) به نقل از: صفحات ۲۴-۳ از فصل بیست و هشتم از: Bibi Saint-Denis, *orientalis* (leiden 1971).

د- ۸۰۰ سال از حکومت شاگاراکی - شوریاش تا نبونیدوس، بر طبق کتیبه‌ی به دست آمده از نبونیدوس (مراجعه کنید به: IV 228 iii 27-28 از VAB بند الف در بالا)

ه- X + سال برای اولین نفی بلد مجسمه مردوک در آشور، بر طبق گاهنگار P و - ششصد سال از زمان پیدا شدن مهره‌ی بابلی شاگاراکی - شوریاش (پس از دزدی و شش آن و کتابت مجدد آن توسط توکولتی - نینورتای اول) تا بازپس‌گیری مجدد آن توسط سناخریب بر طبق یک کپی از کتیبه سناخریب که بر روی یک مهر موجود است. (مراجعه کنید به: سند شماره‌ی ۲۶۷۳ موجود در مجموعه‌ی کیونجیک، دپارتمان باستان‌شناسی غرب آسیا، موزه‌ی بریتانیا.)

ز- ۳۰ سال برای نفی بلد مردوک در ایلام، بر طبق یک متن اخترشناسی طالع‌بینی. (مراجعه

کنید به: پانوشث شماره‌ی ۵۸۵، Brinkman (1968), p. 108.